

ماجرای چیست؟

آیا معضل حاشیه‌نشینی در پروسه چهار ساله حل شدنی است؟

مهمانان ناخوانده

عکس: نسیم تقیانی / شهر واد

کاهش گذاشته است. اگرچه گفته می‌شود در چنین شرایطی است که مهاجرت شکل خود را به صورت جابه‌جایی افقی و محله‌ای تغییر داده است و به همین خاطر بحث بافت‌های فرسوده به میان می‌آید که نیازمند ساماندهی هستند و به همین منظور بود که دولت گذشته تسهیلاتی برای نوسازی بیش از ۳۳ هزار هکتار بافت فرسوده شهری در نظر گرفته شد. البته پیش از آن در دولت‌های نهم و دهم نیز برنامه‌هایی برای ساماندهی مسکن کم‌درآمدها و بالا بردن سطح زندگی در حاشیه شهرها اجرایی شده؛ اگرچه همان برنامه‌ها در دخیل در گسترش حاشیه‌نشینی می‌داند؛ از آنجایی که برنامه‌ای همچون مسکن مهدیون مطالعه و تنها با در نظر گرفتن بخشی از مشکلات ارائه شد، موجبات بین شهری روی داد، نرخ رشد حاشیه‌نشینی رو به

متأسفانه فاقد مطالعات زیربنایی و مکان‌یابی درست بود. البته با شروع به کار دولت دوازدهم و مشخص شدن زور دوباره میخاچی از این دست به میان آمد، چون وزیر راه و شهرسازی نیز در دست‌بندی اولویت‌ها و مشکلات از سه گروه صحبت به میان آورد: سه گروهی که نخستین آن را حاشیه‌نشین‌ها تشکیل می‌دادند و دومین گروه نیز افرادی بودند که با بافت‌های ناکارآمد شهری زندگی می‌کنند که نیاز است وضعیت‌شان بهبود یابد و بالاخره گروه سوم را خانه اولی‌ها تشکیل می‌دادند. آخوندی که این اولویت‌ها را برای وزارتتی ریاست آن را به عهده دارد، تعریف کرده بود در مورد آن اذعان کرده بود که «اگر ما بتوانیم مسأله مالکیت بافت‌ها را در خدمات راحل کنیم، افراد ساکن در بافت‌های ناکارآمد شهری و همچنین افراد ساکن در حاشیه‌ها خودشان

می‌روند و خانه‌هایشان را تبدیل به بهتر خواهند کرد. دلیلی ندارد که دولت درگیر خانه‌سازی شود. تجربه ایران در مداخله دولت در امر خانه‌سازی و مسکن مهر نشان داد که دولت هیچ‌وقت نباید وارد خانه‌سازی شود و شاهد بودیم که مداخله وسیع دولت در امر مسکن چه مصادیق را به دنبال داشت. ساخت‌وساز و نوسازی مسکن و به‌طور کلی اقدامات عمرانی در بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری در درجات بعدی اهمیت فراز دارند و ایجاب انسانی، فرهنگی و اجتماعی همچون ایجاد حس تعلق و هویت‌بخشی در اولویت بیشتری قرار دارند.» برای یافتن این پاسخ که آیا این وزارتخانه می‌تواند به این اولویت‌ها عمل بپوشاند یا خیر به ادامه ای صحبت عده‌ای از صاحب‌نظران نشستیم که می‌گویند:

نگاه مخالف

۴

به این سادگی نیست

حلی می‌شود، اذعان می‌کنند. وزیر راه و شهرسازی می‌تواند کار را شروع کند و گزینه گفتن از حل این مشکل در یک پروسه چهارساله درست نیست و امکان ندارد. اما این وزارتخانه می‌تواند برنامه‌ریزی‌های در این راستا داشته باشد و اگر نیازمند قانون بود، از مجلس کمک گرفته شود، اگر چه بی‌شک نیاز به سرمایه‌گذار نیز وجود دارد؛ سرمایه‌گذار بخش خصوصی، به این دلیل که دولت به هیچ‌گونه نمی‌تواند، به همین خاطر نیاز به زمین‌سازی برای جذب سرمایه‌گذار خصوصی احساس می‌شود. در چنین حالتی است که می‌توان گفت کار شروع شده است. رئیس کمیسیون صنایع و معادن در حل چنین مسأله‌ای راه به اندامی گسترده و عمیق می‌داند که حل آن را بتوان تنها بر دوش یک وزیر گذاشت. به اعتقاد من چنین مسأله‌ای نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب با خود مسأله است. واقعیت امر این است که حل حاشیه‌نشینی را شاید بتوان در پروسه دو برنامه پنج‌ساله حل کرد اما این که یک وزارتخانه بخواهد به تنهایی از عهده حل چنین مسأله‌ای بر بیاید، شدنی نیست. اکبریان صحبت‌هایش را این‌گونه ادامه داده و می‌گوید: این وزارتخانه باید در راستای حل این مسأله برنامه‌ریزی داشته باشد و این در حالی است که بودجه مدنظر آن نیز باید در پیش‌بینی‌ها مدنظر قرار گرفته باشد. البته این در حالی است که نمی‌توان از سرمایه‌گذاری در این حوزه غافل بود. رئیس کمیسیون صنایع و معادن بر این باور است که حاشیه‌نشینی ایجاب مختلفی دارد؛ ایجابی که هر یک اختصاصی است؛ ایجابی رانیز می‌طلبند. در میانشدن چنین شرایطی است که شاید بتوان در این حوزه کاری انجام داد و گزینه به این سادگی ممکن نیست. اکبریان درخصوص این که طی چهار سال آینده مشکل حاشیه‌نشینی

عزیز اکبریان - رئیس کمیسیون صنایع و معادن مسأله حاشیه‌نشینی یکی از مباحثی است که اکثر جوامع با آن دست به گریبان هستند. اگر چه این مسأله اجتماعی در کشورهای توسعه‌یافته یا در حال توسعه نمود بیشتری پیدا کرده و به یکی از مسائل مهم این جوامع بدل شده است. مسأله‌ای که وزیر راه و شهرسازی نیز به آن اشاره کرده است، البته عزیز اکبریان، رئیس کمیسیون صنایع و معادن در حل چنین مسأله‌ای راه به اندامی گسترده و عمیق می‌داند که حل آن را بتوان تنها بر دوش یک وزیر گذاشت. به اعتقاد من چنین مسأله‌ای نیازمند برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسب با خود مسأله است. واقعیت امر این است که حل حاشیه‌نشینی را شاید بتوان در پروسه دو برنامه پنج‌ساله حل کرد اما این که یک وزارتخانه بخواهد به تنهایی از عهده حل چنین مسأله‌ای بر بیاید، شدنی نیست. اکبریان صحبت‌هایش را این‌گونه ادامه داده و می‌گوید: این وزارتخانه باید در راستای حل این مسأله برنامه‌ریزی داشته باشد و این در حالی است که بودجه مدنظر آن نیز باید در پیش‌بینی‌ها مدنظر قرار گرفته باشد. البته این در حالی است که نمی‌توان از سرمایه‌گذاری در این حوزه غافل بود. رئیس کمیسیون صنایع و معادن بر این باور است که حاشیه‌نشینی ایجاب مختلفی دارد؛ ایجابی که هر یک اختصاصی است؛ ایجابی رانیز می‌طلبند. در میانشدن چنین شرایطی است که شاید بتوان در این حوزه کاری انجام داد و گزینه به این سادگی ممکن نیست. اکبریان درخصوص این که طی چهار سال آینده مشکل حاشیه‌نشینی

پیشینه

فرهنگی شهرها از دوران باستان

در دوران ایران باستان، شهرها به‌وجود آمدند تا جامعه ایران تغییر و تحولاتی را به‌خود ببیند. اگر چه ویژگی جوامع مدرن صنعتی در همان برهه نیز در ایران به چشم می‌خورد؛ حاشیه‌نشینی در شهرها که در آن دوران به‌طور عمده اسپران رومی را در خود جای می‌داد. در واقع حکومت ساسانی آنان را در مناطقی مجزا از شهرها ساکن کرده بودند تا در ساختن پل‌ها و بناها از آنان بهره ببرد. تاریخ گواه این مسأله است که ساختار شهری ایران در دوران‌های مختلف دست‌خوش تغییر و تحولات بسیاری شد، به‌گونه‌ای که با حمله مغول این مسأله تشدید یافت و تا دوران مدرن ادامه یافت. به‌طوری که در قرن نوزدهم شکاف فزاینده‌ای در جامعه ایران دیده می‌شد؛ شکافی که سبب شده بود غالب جمعیت ایرانیان در روستاها و بافاصله بسیار زیاد از یکدیگر متشکل شوند؛ دورانی که جمعیت شهری کمتر از ۲۰ درصد مردم کشور را تشکیل می‌داد. البته ورود صنایع جدید و مدرن شدن شهرها که بعد از انقلاب مشروطه به چشم می‌خورد سبب

تجربه دیگران

۶

صدر نشینان نامتعارف

به‌دنبال داشت و آن خانه‌ها را به برترانه بدل کرد. دولت کلمبیا برای بهبود بخشیدن به وضع مناطق حاشیه‌نشین به سیستم حمل‌ونقل در مدلین، دومین شهر بزرگ خود دست زد و در سر و سامان دادن زیرساخت‌ها همت کرد، اگر چه بر این باور است که کارهای بیشتری باید در این حوزه انجام

آمارها و گزارش‌های سازمان ملل متحد، بزرگترین منطقه فقیرنشین جهان را بمبئی، شهری در هندوستان معرفی می‌کنند. البته این پدیده به هند خلاصه نمی‌شود، چون دولت بریتانیا در سال ۱۸۰۰ میلادی شهرک فقیرنشین دهلوی را با بیش از یک میلیون جمعیت تأسیس کرد. در این رده‌بندی دومین منطقه فقیرنشین از نظر وسعت متعلق به دهبروزانبرو واقع در برزیل است؛ شهری که یکی از جاذبه‌های توریستی آمریکای جنوبی است و در عین حال یک پنجم جمعیت این شهر در محله‌های بدون امکانات زندگی می‌کنند. بن‌پوم، کامبوج در جایگاه سوم ایستاده است. البته مشکلات اساسی در اقتصاد این کشور سبب شده جمعیت فقیر رو به

افزایش بگذارد. نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که در لیست کشورهای مناطق فقیرنشین تنها کشورهای فقیر به چشم نمی‌خورد و وجود نام‌هایی چون ایالات متحده، استرالیا، اسپانیا، ترکیه و حتی انگلیس نشان از این دارد که مناطق فقیرنشین در کشورهای ثروتمند نیز وجود دارد. ایتالیا نیز از آن دسته کشورهای

است که درآمد ناخالص ملی بالایی را به‌خود اختصاص می‌دهد اما بخشی از جمعیت زندگی فقیرانه‌ای را می‌گذرانند؛ افرادی که در اصطلاح محلی جیپسی یا کولی نامیده می‌شوند. در واقع به شکل جامع می‌توان گفت بیشترین جمعیت فقیر اروپا که بالغ بر ۱۰ تا ۱۲ میلیون نفر هستند، در کشورهای شرقی اروپا گذران عمر می‌کنند.

کسب و کار در نظر گرفتند و آبار تمنا را به دیگران اجاره دادند و به زاغه‌های خود بر گشتند. واقعیت امر این است که دولت کنیا بارها و بارها در حل مشکل حاشیه‌نشینی گام‌هایی برداشت که با موفق بود و نتوانست برای بلندمدت این مسأله را حل کند. اما دولت تایلند پروژه‌های موفقیت‌آمیزی را به

مسال ۲۰۰۸ بود که چین میزبان بازی‌های المپیک شده؛ میزبان‌هایی که سبب شد دولت چین به این فکر بیند که چهره یکنواختی را از فقر برای مهمانان به نمایش بگذارد و به همین منظور بود که بولدژرها را بالای جان خانه حاشیه‌نشین‌ها کرد. البته ماجرا به اینجا ختم نشد و دیوارهایی کشیده شدند تا برخی خانه‌ها و مکان‌های کسب اقدامات سرزنش‌های سازمان حقوق بشر را برای چین به‌دنبال داشت. بمبئی یکی از شهرهایی است که حاشیه‌نشینی را با پوست و استخوان درک کرده است و شاید به همین دلیل بود که در سال ۲۰۰۹ دولت هند برنامه‌ای پنج‌ساله برای نجات کشور از حاشیه‌نشینی را اعلام کرد؛ برنامه‌ای که غیرواقعی و بی‌رحمانه می‌نمود، چون این برنامه موجبات حمله به خانه حاشیه‌نشین‌ها را

منابع دیگر

حاشیه‌نشینی از مباحثی است که به‌گونه‌ای تمام جوامع را با خود درگیر کرده است و هر جامعه‌ای به فراخور حال خود به حل آن همت گماشته است. ایران نیز از این معضل رادر جامعه می‌بیند و تاکنون برنامه‌ها و طرح‌هایی را برای آن میان برداشتن آن اجرایی کرده است اما در دولت دوازدهم این معضل به عنوان یکی از اولویت‌های وزارت راه و شهرسازی عنوان شده است. در این شماره این مسأله به پرسش گذاشته شده است اگر چه لینک‌های زیر نیز در شفاف‌شدن مسأله‌ها کمک خواهد کرد.

- http://kerman.isna.ir/Default.aspx?NSID=5&SSLID=46&NID=32345 ایسنا
- http://www.hemayatonline.ir/TextVersionDetail/17923 روزنامه‌حمایت
- http://www.mehrnews.com/news/4023500 مهر
- http://news.mrud.ir/news/2965 پایگاه خبری وزارت راه شهرسازی
- https://www.taraznews.com/content/119576 پایگاه خبری - تحلیلی تراز
- http://rooyad24.com/13141809/ رویداد ۲۴

نگاه کارشناس

۵

محمدباقر آسارایی - کارشناس مدیریت شهری یکی از مهمترین بحران‌های حوزه برنامه‌ریزی شهری ایران بحث حاشیه‌نشینی است. نگاهی گذرا گویای این مسأله است که اکثر کاتر شهرهای کشور حتی شهرهای کوچکتر از کاتر شهرها با معضل حاشیه‌نشینی روبه‌رو هستند و تهران نیز به دلیل پایتخت سیاسی بودن و تمرکز خدمات این مسأله را بیشتر به خود دیده است؛ مهاجرانی که برای کسب درآمد شهرها را در پیش گرفته‌اند و بی‌شک برای ادامه مسیر نیازمند مسکن و ... هستند و همین مسأله سبب شده شهری همچون تهران توسعه خود را بیشتر در بخش حاشیه شاهد باشد. واقعیت امر این است که این‌گونه حاشیه‌نشینی و دامن‌زده و تا حدودی باعث افت کیفیت زندگی شده است. محمدباقر آسارایی، کارشناس مدیریت

شهری در ادامه صحبت‌هایش به ستاد بازآفرینی شهری که توسط آخوندی طرح‌ریزی شده است، اشاره کرده و می‌گوید: وزیر راه و شهرسازی این ستاد را به‌عنوان راه‌حلی برای رفع معضل حاشیه‌نشینی پایه‌ریزی کرده‌اند که متأسفانه تلاش‌هایشان در این راستا دیده نشده است. در واقع یکی از اهداف مهمی است که این وزارتخانه دنبال می‌کند و با ادامه این روند بی‌شک در چهار سال دوم موفقیت‌هایی در این حوزه به دست خواهد آمد، البته نباید از نظر دور داشت که این وزارتخانه نیازمند حمایت تمام نهادهاست تا این موفقیت به‌زودی به دست بیاید. در این راستا حتی مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد نیز می‌تواند راهگشا باشد. آسارایی این رویه را مسیری تجربه شده توسط سایر جوامع دانسته و می‌گوید: تجربه جهانی بر این باور است که باید به میان این